Harry Stegeman over het belang van beweegonderwijs

Een kritische reflectie op de legitimatie en de toekomst van bewegingsonderwijs

Het is even pijnlijk als verontrustend: op de maatschappelijke beroepenladder bungelt de leraar LO op plek 86, pal achter de boswachter en de tandartsassistent. Blijkbaar slaagt de vakwereld er onvoldoende in om de buitenwacht te doordringen van het fundamentele, vormende belang van ons vakgebied. Hoe veranderen we dit hardnekkige gegeven en zorgen we dat de politiek en de samenleving de werkelijke waarde van bewegingsonderwijs meer onderkennen? In gesprek met grondlegger en onderwijskundige Harry Stegeman pellen we de kern van het vakgebied af: van 'betrokken bewegen' tot formatief evalueren, en van de noodzaak tot herbronning van onze eigen naam tot een wijze les van Albert Einstein. | Redactie

Ten behoeve van een gezonde leefstijl?

Binnen de huidige maatschappelijke discussie wordt het vak bewegingsonderwijs maar al te vaak geframed als een belangrijk instrumenteel middel in de strijd tegen bewegingsarmoede, obesitas en andere maatschappelijke gezondheidsproblematiek. Harry Stegeman is daar allesbehalve gelukkig mee. Een gezonde leefstijl kan weliswaar een positief bijproduct of een indirect gevolg zijn van goede gymlessen (omdat kinderen die goed leren bewegen later vaak actief blijven), maar het realiseren ervan is een schoolbrede opdracht en niet primair een kerntaak, laat staan dé kerntaak, van ons vak.

Wie bewegingsonderwijs legitimeert vanuit medische of fysieke gezondheidsparameters, reduceert het vak tot een utilitair instrument. De intrinsieke waarde van de beweeghandeling – het plezier, de zingeving en de persoonlijke expressie – sneeuwt dan volledig onder.

Stegeman stelt dat we zelf, onbedoeld wellicht, nog wel eens geneigd zijn mee te werken aan de gewraakte framing van ons vak. Hij komt in meerdere vakpublicaties toevoegingen aan 'zijn' algemene doelstelling' (zie het kader) tegen als 'ten behoeve van een gezonde leefstijl' en 'als onderdeel van een gezonde leefstijl'.
Overigens voegt, waar in die algemene doelstellingsformulering al van bekwaam maken voor een blijvende deelname wordt gesproken, de ook nog wel eens gekozen aanvulling 'ten behoeve van een actieve leefstijl' niets toe.

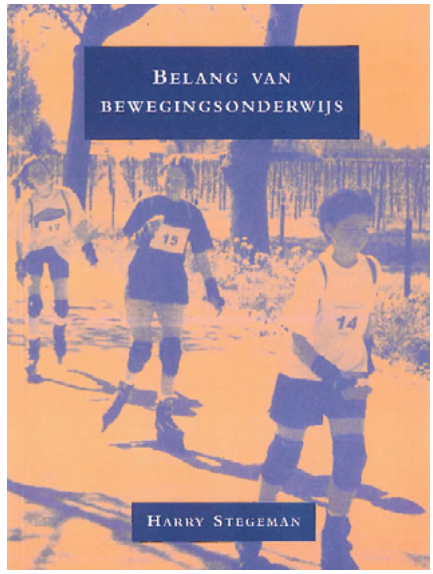
Perspectiefrijk en succesvol

Het bewegingsonderwijs is erop gericht leerlingen bekwaam te maken voor perspectiefrijke deelname aan de bewegingscultuur. Het is in dit licht van belang om het onderscheid te begrijpen tussen een succesvolle en een perspectiefrijke deelname aan de bewegingscultuur:

- 'Succesvol' richt zich op het 'nu'. Het is prestatiegericht, momentaan en vaak exclusief (bijvoorbeeld: het scoren van een doelpunt, die toch gelukte sprong over de kast, het slagen van een jongleeract).
- 'Perspectiefrijk' verwijst naar een duurzame, blijvende deelname aan de bredere beweegcultuur. Het biedt de leerling handvatten om ook in de toekomst, onder wisselende omstandigheden en op eigen niveau, actief te blijven.

Succeservaringen leiden tot gevoelens van competentie, ze genereren intrinsieke motivatie, zelfvertrouwen en beweegplezier en zijn als zodanig voorwaarde voor een perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur. Dat perspectiefrijke sluit naadloos aan bij het domein Betrokken bewegen binnen de kerndoelen. Het daagt de leerling uit om te onderzoeken: wat past bij mij, waar ligt mijn

Algemene doelstelling: "Het bewegingsonderwijs is erop gericht de leerlingen bekwaam te maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur" (Stegeman, 2000).
Scan of klik naar *het venster Belang van bewegingsonderwijs in de CanonLO*

Succesvol bewegen → Focus op prestatie & het nu (exclusief)

persoonlijke betrokkenheid en hoe wil ik mijzelf als bewegend subject manifesteren?
Hiermee raakt Stegeman aan het doeldomein van de 'subjectificatie' (subjectivering) van de onderwijsfilosoof Gert Biesta. Het onderwijs moet leerlingen niet louter kwalificeren of socialiseren, maar hen vormen tot zelfstandige, verantwoordelijke individuen die hun eigen unieke 'beweegidentiteit' durven en kunnen vormgeven.

De diepe sporen van de gymles

'Iedereen doet mee!' en 'Gym moet vooral ook plezierig zijn!'. Het klinkt sympathiek, maar de realiteit is vaak weerbarstiger. Stegeman schreef ooit een column over de stelling dat de gymles leuk moet zijn, die een storm aan gemengde en openhartige negatieve reacties teweegbracht. Veel lezers grepen de column aan om oude trauma's, angstgevoelens en ervaringen van uitsluiting uit hun eigen schooltijd te delen.

Veel meer dan bij de 'theoretische' vakken worden er bij bewegingsonderwijs fundamentele, somatische en sociale ervaringen opgedaan die diepe, levenslange sporen kunnen achterlaten. Het publieke karakter van het falen of slagen ten overstaan van de peergroep maakt de gymles pedagogisch gezien een hoogspanningsgebied. Dit onderstreept waarom een veilig, inclusief pedagogisch klimaat de absolute ondergrens is van ons handelen.

Werk maken van persoonsvorming

Heel lang terug – de sectie Didaktiek van het bewegingsonderwijs aan de Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding bestond nog – schreven Bart Crum en Harry Stegeman al over de noodzakelijke balans tussen maatschappelijke toerusting (tegenwoordig kwalificatie en socialisatie via de domeinen Leren bewegen en Samen bewegen) en persoonlijke ontplooiing (het domein Betrokken bewegen) (Crum & Stegeman, 1986). Waar we voor kwalificatie en socialisatie de methodenboeken vol hebben staan, is het betrekkelijk nieuwe domein Betrokken bewegen (subjectivering of persoonsvorming, beweegidentiteit) uiterst moeilijk in een vastomlijnde methode of rubric te vangen. Dit domein vraagt om extra sensitiviteit, een feilloze pedagogische 'timing' en actieve sturing van de docent op de werkvloer.

Het idee dat de persoonsvorming 'automatisch' wel meekomt tijdens het spelen van een spelletje, zoals het klassieke vormingstheoretische lichamelijke opvoedingsconcept destijds beweerde, is al heel lang achterhaald.

Scan of klik naar *het venster Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding in de CanonLO*

De kracht van de beweegsituatie en de verhalen

Hoe richt je een les zo in dat ervaringen op het gebied van Betrokken bewegen zich naar alle waarschijnlijkheid gaan voordoen? Stegeman illustreert dit met een treffend praktijkvoorbeeld:
"Denk aan een conditioneel sterke jongen die tijdens een loopvorm besluit om niet voor zijn eigen toptijd te gaan, maar bewust gaat meelopen met een klasgenoot die het zwaar heeft, om hem verbaal en fysiek te ondersteunen."

Dit gedrag meet je niet met een stopwatch en becijfer je niet met een prestatie-index. De docent moet dit gedrag signaleren, expliciet stimuleren en koesteren. Door dergelijke momenten te vangen in verhalen en reflectieve gesprekken met collega's, geef je dit gedrag maatschappelijke en pedagogische status binnen de vaksectie.

Om deze omslag bij docenten te implementeren, zijn intervisie en wederzijdse lesbezoeken essentieel. Door bij elkaar te kijken naar deze subtiele, pedagogische sleutelmomenten (in plaats van louter te focussen op de motorische prestaties), leren docenten hun lessen bewust in te richten op de subjectivering van de leerling.

Waarom 'beweegonderwijs' een statement is

Harry Stegeman pleit ervoor om het vak dan ook resoluut bewegingsonderwijs (of misschien beter nog: beweegonderwijs) te blijven noemen en de modieuze term 'bewegen en sport' te laten varen. De wedstrijdsport of verenigingssport is immers slechts één van de vele verschijningsvormen van de rijke beweegcultuur. Wanneer 'sport' een dominante plek krijgt in de naamgeving, riskeren we dat de prestatiecultuur de overhand neemt.

De term bewegingsonderwijs sluit historisch en theoretisch aan bij het kritisch-constructivistische bewegingssocialisatieconcept, het vakconcept waar Stegeman onvoorwaardelijk voor staat. Het was Gordijn die de naam 'bewegingsonderwijs' ooit introduceerde. Stegeman grapt met gevoel voor relativering: "Wie ben ik dan om deze te veranderen?" Toch zou de overstap naar 'beweegonderwijs' (zonder '-ings') voor de huidige tijd een sterk statement zijn. Het markeert het 'onderwijs in bewegen', gericht op betekenisvolle beweeghandelingen. Hiermee biedt het vak een noodzakelijk pedagogisch tegenwicht aan de puur fysiologische benadering van 'lichaamsbeweging' (zoals gepropagandeerd door neuropsychologen als Erik Scherder), waarbij bewegen gereduceerd wordt tot een cognitieve 'stimulant' voor het brein. Binnen het beweegonderwijs staat de unieke betekenisgeving van de bewegende mens centraal, niet het verbranden van calorieën of het activeren van hersenstammen.

Formatief evalueren en geen cijfers

Op weg naar een zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de beweegcultuur hoort ook een fundamenteel andere manier van rapporteren. De traditionele kwantitatieve (rapport)cijfers moeten plaatsmaken voor verhalende formatieve evaluatie, ondersteund door meer uitgebreide beschrijvingen, bijvoorbeeld met heldere rubrics.

Traditionele cijfers zijn inherent gekoppeld aan het domein van de kwalificatie: hoe snel loopt de leerling, hoe hoog springt hij? Ze schieten schromelijk tekort wanneer we de progressie binnen samen bewegen en betrokken bewegen in kaart willen brengen. Formatieve evaluatie door middel van rubrics met niveaubeschrijvingen richt zich daarentegen op de persoonlijke ontwikkeling en unieke groei van de leerling. Het brengt de individuele ontwikkeling ten opzichte van zichzelf in kaart, in plaats van de leerling langs een gestandaardiseerde, motorische meetlat te leggen.

Burgerschap en de schoolbrede transfer

Bewegingsonderwijs bij uitstek biedt unieke, praktijkgerichte kansen om een substantiële bijdrage te leveren aan vakoverschrijdende thema's, zoals burgerschap. In de gymzaal worden democratische basisprincipes, omgaan met regels, het incasseren van verlies en het dragen van verantwoordelijkheid voor de veiligheid van een ander immers direct aan den lijve ervaren.
Echter, om te zorgen dat er daadwerkelijk een transfer plaatsvindt van dit geleerde gedrag naar de wereld buiten de gymles, is geïsoleerd vakonderwijs onvoldoende. Het vereist een schoolbrede, structurele visie en synergie. Alleen wanneer de in de gymzaal geoefende sociale vaardigheden en burgerschapscompetenties schoolbreed worden herkend, doorleefd en ondersteund, beklijft het gedrag van de leerlingen ook op het schoolplein en in de bredere maatschappij.

Einstein, balans en de lessen van de fietser

Harry Stegeman typeert zichzelf vandaag de dag bovenal als een gepassioneerd 'fietser'. Hij schrijft boeken over fietsen en wandelen, waarin hij de interactie tussen de bewegende mens en het omliggende landschap verkent.

Hij komt aan het eind van ons gesprek met de legendarische quote van Albert Einstein uit 1930:
'Life is like riding a bicycle. To keep your balance, you must keep moving.'

Perspectiefrijk bewegen → Focus op duurzame deelname & de toekomst (inclusief)

Met een knipoog: 'Deze universele wetmatigheid is de ultieme, existentiële rechtvaardiging voor ons prachtige vakgebied. Wie goed leert bewegen, leert hoe hij in een constant veranderende wereld zijn evenwicht moet bewaren. En precies daarom is hoogwaardig beweegonderwijs geen luxe-optie of een leuk tussendoortje, maar de absolute basis voor een uitgebalanceerd leven'.
Het is aan de KVLO en haar professionals om deze boodschap met trots uit te blijven dragen. ●

Scan of klik *hier* naar 'Bewegingsonderwijs: belang of bedoeling' (Harry Stegeman, 2001), uitgave Jan Luiting Fonds

Bronnen
Crum, B.J. & Stegeman, H. (1986). Nadenken over bewegingsonderwijs. In: Kemper, H.C.G. (red.). *Stilstaan bij bewegingsonderwijs.* Leiden: Martinus Nijhoff.
Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.
Contact
redactie@kvlo.nl
Kernwoorden
bewegingsonderwijs, beweegonderwijs, betrokken bewegen, persoonsvorming, formatieve evaluatie, Harry Stegeman